

27.8.2012

Dnro 149/140/2012

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

Viite: OKM lausuntopyyntö: Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä OKM/77/040/2011

Asia: Vaasan yliopiston lausunto Toiminnallista ruotsia – lähtökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä

Kyseessä on monipuolinen selvitys, joka tuo selkeästi esiin ruotsin kielen opiskeluun, opettamiseen ja osaamiseen liittyviä ongelmakohtia ja mahdollisuuksia eri näkökulmista. Johtopäätöksissä nostetaan hyvin esiin keskeisiä ongelma-alueita ja kehittämisenäkökulmia. Työryhmän työelämän näkökulma on onnistunut. Esiin nostetut epäkohdat kuten ruotsin kielen opiskelun aloitusajankohta, ylioppilaskirjoituksiin liittyvät ongelmat, nivelvaiheisiin liittyvät ongelmat sekä hyvien ja onnistuneiden kehittämishankkeiden toteutumattomuus laajempina vakiintuneina käytänteinä, asenteiden ja motivaation merkitys, maahanmuuttajien tilanne sekä opettajien koulutus ja täydennyskoulutus vaikuttavat erittäin motivoituneilta ja keskeisiltä.

Työryhmän päätös jakaa toimenpide-ehdotukset kolmeen keskeisimpään näkökulmaan on esittämisen selkeyden kannalta toimiva. Näkökulmat, erityisesti toimenpide-ehdotukset I ja II, ovat kuitenkin hyvin lähellä toisiaan, eikä niitä tulisi missään vaiheessa tarkastella täysin erillisinä tai toisistaan riippumattomina. Toimenpide-ehdotusten muotoilu on yleisesti ottaen suhteellisen välttämätöntä, näin ollen niiden konkretisointi tiettyjen vastuutahon koordinoimaksi ja valvomaksi ajallisesti rajatuksi toiminnaksi ei ole itsestäänselvyys.

I Toimenpide-ehdotukset koulutusjatkumon periaatteen ja yhdenvertaisen oppimisen turvaamiseksi -kappaleessa on selkeästi tuotu esiin, mihin koulutusjatkumon toimimattomuus on johtanut korkea-asteella.

Toimenpide-ehdotuksissa 1–3 on kiinnitetty huomiota ruotsin kielen opiskelun varhaistamiseen, mikä on hyvä. Työryhmän raportista ilmenee selvästi ruotsin kielen koulutusjatkumon tärkeys jokaisen oppilaan kielen osaamisen kannalta. Kuvauksissa on tarkoin käsitelty nykyinen pääpolku, eli ruotsin kielen opintojen aloitus vasta 7. luokalla (B1 kieli). Tämän työryhmä toteaa olevan riittämätön ja ehdottaa nykyistä oppimäärää laajempia B1-opinnot (kohta 1), vapaaehtoisen A2-ruotsin valintamahdollisuuden laajentamisen (kohta 2) sekä nykyistä ruotsin kielen opetuksen varhentamisen (kohta 3). Vaihtoehtoisista, kuvailtua jatkumoa edustaa varhainen täydellinen ruotsin kielen kielikylpyohjelma, jossa ruotsin kielen opetus alkaa jo varhaiskasvatuksessa ja jatkuu koko peruskoulun ajan ja jonka tuloksia työryhmä pitää hyvin rohkaisevina. Kielikylpyopetusta on toistuvasti tuotu esille toisen kansalliskielen hallinnan ratkaisumallina, ja tutkimustulokset osoittavat, että ruotsin

kielen lisäksi oppilaat omaksuvat myös muita kieliä kiitettävästi. Kunnille osoitettu kartoitus (Kangasvieri ym. 2011a) ja Vaasan yliopiston kielikylpytutkijoiden parhaillaan teettämä kielikylpykoulujen kartoitus osoittavat, että kielikylvyn tarve on lisääntymässä. Toisaalta Vaasan yliopiston kartoitus osoittaa samalla, että 2000-luvulla ei ole perustettu yhtään kielikylpyluokkaa uusiin alakouluihin, ja varhainen täydellinen kielikylpyopetus keskittyy jo 1990-luvun alkupuolella vakiintuneisiin kielikylpyopetusta tarjoaviin alakouluihin. Oppilaspaikkojen tämänhetkinen määrä ja arvioitu tarve eivät siis kohtaa, mikä johtunee siitä, ettei pelkästään kielikylpyopetuksen mainintaa yleiskeskusteluissa riitä vaan tarvitaan määrätietoista toimintaa ja valtakunnallista tukea mikäli varhaista täydellistä kielikylpyopetusta halutaan laajentaa.

Koska raportissa esitetyllä kahdella ruotsin kielen opintopolulla ei ole juuri yhtymäkohtia ja varhaisen täydellisen kielikylvyn oppilaspaikkoja on tällä hetkellä rajoitetusti, olisi ehkä syytä pohtia uuden kolmannen opintopolun mahdollisuutta, mikäli tasavertaisuus ja toisen kansalliskielen statuksen pysyvyys halutaan tulevaisuudessa turvata. Monissa ruotsinkielisissä/kaksikielisissä Pohjanmaan kunnissa vapaaehtoinen päiväkodissa/esikoulussa alkava suomen kielellä toteutettava opetustuokio kerran viikossa sekä 1-2 viikkotuntia 1 ja 2 luokalla voisivat tällöin toimia mallina. Varhainen tutustuminen kieleen antaisi pohjan tulevalle opinnoille sekä luonnollisen kaksikielisen vuorovaikutuksen toimintamallin. Luokilla 1-2 käytettäisiin ruotsin kieltä opetuskielenä teemaopetuksen tai sisältöä ja kieltä integroivan opetuksen puitteissa. Tämä pienmuotoinen kokeilu ei vaatisi yhtä paljon opettajaresursseja kuin varhainen täydellinen kielikylpy, mutta edellyttäisi kuitenkin opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen sisällön painopisteen siirtämistä kohti sisältöä ja kieltä integroivaa opetusta (vrt. työryhmän kohta 4). Tällainen painopisteen siirtäminen on myös linjassa työryhmän 5. ja 7. kohdan mukaan.

Toimenpide-ehdotuksissa 4, 5 ja 7 esitetään hyviä ratkaisuja ruotsin osaamisen vahvistamiseksi. Toimenpide-ehdotukset ovat kuitenkin hyvin kiinteässä suhteessa menetelmällisiin ratkaisuihin ja toimenpide-ehdotusten käyttöönotto edellyttää perehtymistä ja kouluttautumista toisella tai vieraalla kielellä opettamisen menetelmiin. Näiden toimenpide-ehdotusten käyttöönotto edellyttää koko oppilaitoksen panostusta ja erityisesti myös muiden kuin kieliaineiden opettajien sitouttamista. Raportissa kaksikielisyys mainitaan eksplisiittisesti vain kaksi kertaa. Yhteiskunnan kaksikielisyys niin alueellisenä kuin globaalinaakin ilmiönä voisi sisältyä luonnollisella tavalla toimenpide-ehdotukseen 4 ruotsin kielen ja kulttuurin rinnalla. Tämän voisi olettaa konkretisoivan ilmiötä ja lisäävän sitoutumista omaan maahan ja omiin kieliin. Näiden asioiden olisi tultava esiin myös ehdotuksessa.

Toimenpide-ehdotus 6 on erittäin kannatettava ja edesauttaa raportissa esiintuvien nivelkohtien ongelmien ratkaisua. Tärkeä lisäys kohtaan olisi kuitenkin vanhempien ja huoltajien kytkeminen toimenpide-ehdotukseen. Korkeastetta lukuun ottamatta vanhemmilla ja huoltajilla on vielä hyvin keskeinen rooli nuorten koulutukseen liittyvissä valinnoissa. Lisäksi opinto-ohjaukseen tulisi liittää myös opettajat. Opettajilla on opinto-ohjaajien rinnalla erittäin tärkeä asema nuorten jatko-opintojen ohjauksessa. Opettajien sitouttaminen tämäntyyppiseen oman oppiaineen ohjaukseen myös vahvistaisi koulutusjatkumon tuntemusta. Voidakseen ohjata oppilaita ja opiskelijoita oman opetuksensa yhteydessä, on tunnettava muiden lähikoulutusasteiden tilanne ainakin riittävällä tasolla.

Toimenpide-ehdotukseen 7 tulisi kytkeä ehdotuksen 8 tapaan erillisrahoitus. Koulutustarjonnan tarjoaminen ristiin edellyttää strategista suunnittelua, toteutusta ja seurantaa. Pelkkä kielen vaihtaminen toisesta kotimaisesta kielestä toiseen ei opiskelun ja opettamisen kannalta aina ole tarkoituksenmukaisin tai edes opiskelijan kannalta mahdollinen vaihtoehto kun tavoitteena on toiminnallisen kielitaidon kehittäminen.

Toimenpide-ehdotus 8 on erittäin velvoittava suhteessa muihin toimenpide-ehdotuksiin. Toimenpide-ehdotus vaikuttaisi edellyttävän korkeakoulujen kielikeskuksilta ja vastaavilta yksiköiltä sellaisia alempien asteiden aikana syntyneiden puutteiden korjaamista, ettei vaatimusta ole mahdollista täyttää pelkästään menetelmiä kehittämällä. Kielikeskukset ja vastaavaa opetusta antava yksiköt ovat kehittäneet menetelmiä toiminnallisen kielitaidon kehittämiseksi jo pitkän aikaa (esim. sisältöä ja kieltä integroiva opetus, dialogiopetus ja tandemopetus). Lisäksi erilaisia kertaus- ja kohennuskursseja on järjestetty yhä lisääntyvässä määrin. Nämä ovat olleet keinoja parantaa alemmilla asteilla syntynyttä tilannetta ja luonnollisesti kehittämistyötä on edelleen jatkettava ja uusia menetelmiä voidaan myös käyttää entistä laajemmin ruotsin kielen eri koulutusasteiden opetuksen tehostamiseksi. Tutkinnonantajat (tiedekunnat) eivät kuitenkaan hyväksy tutkintoihinsa sisältyviksi laajoja pakollisia ruotsin kielen opintoja. Ruotsin opinnot eivät myöskään saa viivästyttää tutkintojen suorittamista. Toimenpide-ehdotuksessa ei suoraan viitata korkeakoulujen kielikeskuksiin ja vastaavaa opetusta antaviin yksiköihin, mutta näin kohta luultavimmin tulkitaan. Kehittämistyön tulisi ulottua myös koulutusohjelmien opetussuunnitelmia koskeviin päätöksiin. Toimenpide-ehdotus tällaisenaan, ja yksittäisenä toimenpiteenä, asettaa korkeakoulujen kielikeskukset ja vastaavat yksiköt mahdollottoman tehtävän eteen, vaikka erillisrahoitusta onkin menetelmien kehittämiseksi esitetty.

Toimenpide-ehdotus 8 on ainoa, jonka on tarkoitus hoitaa syntynyt tilanne välittömästi. Vastaavia toimenpide-edellytyksiä ei muille koulutusasteille ole esitetty. Jotta toimenpide-ehdotus 8 voisi toimia, olisi myös kaikille alemmille koulutusasteille asetettava samanlaisia vaatimuksia. Tällöin minäkään koulutusasteen ei yksin odoteta korjaavan jo syntynyttä tilannetta. Puutteena toimenpide-ehdotusten listassa on, että toisen asteen lukio-opetus on jäänyt kokonaan toimenpide-ehdotusten ulkopuolelle. Lukioissa kuitenkin tarvitaan myös pikaisia toimenpiteitä, että tilanne saadaan hallintaan ja parantumaan raportissa toivotulla tavalla. Toimenpide-ehdotusten on tässä kappaleessa tarkoitus liittyä koulutusjatkumoon. Ainoastaan toimenpide-ehdotuksessa 6 on viitattu koko koulutusjatkumoon ja ongelmallisiin tasonkohtiin. Lisäksi toimenpide-ehdotukset 4,5,7 ja 8 käsittelevät oikeastaan pitkäjänteistä menetelmällistä kehittämistä.

II Toimenpide-ehdotukset opetussuunnitelmien ja -menetelmien kehittämiseksi -kappaleessa on nostettu esiin opetustapa ja oppijoiden oma menestyminen, mitkä vaikuttavat perustelluilta. Toimenpide-ehdotusten sitominen opetussuunnitelmien ja -menetelmien kehittämiseen onkin hyvä tapa lähestyä teemaa. Nämä eivät kuitenkaan ole opetusjärjestelyin saavutettavia kehittämisen kohtia vaan liittyvät enemmänkin pedagogisiin ratkaisuihin ja niiden määrätietoiseen kehittämiseen. Kappaleessa tuodaan myös esiin yksi tasonvaihe (varhaiskasvatus-perusopetus). Muut kriittiset tasonvaiheet ovat myös tärkeitä, vaikka eivät luonnollisesti liity suoraan kielikylpyohjelmiin. Kielikylvystä tuttuja menetelmiä kuitenkin voidaan soveltaa myös muilla koulutusasteilla, kunhan opettajille on tarjolla soveltuvaa koulutusta.

Toimenpide-ehdotukset tässä kappaleessa ovat erittäin onnistuneita. Toiminnalliseen kielitaitoon panostaminen on perusteltua, kuten toimenpide-ehdotuksessa 9 on esitetty. Samaa toiminnallisuuteen panostamista esitetään myös opettajankoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa, mikä on hyvä (toimenpide-ehdotukset 14 ja 15). Oppimateriaalien kehittäminen kaikille koulutusasteille yhteiseen digitaaliseen oppimisolustaan voidaan pitää hyvänä (toimenpide-ehdotus 10). Toimenpide-ehdotuksessa on mielekkäällä tavalla ennakoitu yhteistyö, joka parhaimmillaan ylittää myös koulutusasterajat ja osuu ongelmallisiin nivelkohtiin. Samoin monimediaisen oppimisen esiin tuominen täydennyskoulutuksessa (toimenpide-ehdotus 15) tukee oppimateriaalien ja opetusmenetelmien kehittämistä. Verkko-opetuksen ja lähiopetuksen pedagogisesti oikein suunniteltu yhdistäminen on eduksi sekä opetukselle että oppimiselle.

Toimenpide-ehdotuksissa ei ole otettu kantaa siihen epäkohtaan, joka selvityksessä tuotiin esiin ja joka luonnollisesti vaikuttaa suuresti lukion ruotsinopetukseen: Lukion opetussuunnitelman tavoitteet ja ylioppilaskokeen mittarit ovat selvästi erilaiset. Yksittäisen opettajan tulee päättää panostetaan-ko toiminnalliseen kielitaitoon vai ylioppilaskokeeseen. Näin ei kuitenkaan pitäisi olla. Kielikylpyopetuksen valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ovat kauan odotettu toimenpide, joka on erittäin tervetullut uudistus (toimenpide-ehdotus 11).

Kielikylpyopettajankoulutusta on toteutettu kokeiluna vuodesta 1998 Vaasan yliopiston ja Oulun yliopiston Kajaanin OKY:n yhteistyönä. Kokeilua ei ole enää jatkettu mm. Kajaanin opettajakoulutusyksikön lakkautumisen takia. Uusia opiskelijoita otettiin kielikylpykoulutukseen viimeisen kerran vuonna 2010. Syntynyt tilanne vaikuttaa merkittävästi kielikylpytoiminnan laatuun ja määrään (esim. laajentamismahdollisuuksiin). Valtakunnallinen koulutustarve kielikylpykoulutuksessa on selvä varhaiskasvatus-, luokanopettaja- ja aineenopettajatasolla. Ruotsin kielen kielikylpyopettajankoulutus tulisi katsoa valtakunnalliseksi koulutustehtäväksi jolle osoitetaan määrärahaa koulutuksen uudelleen suunnittelemista ja toteuttamista varten.

Toimenpide-ehdotuksissa 12 ja 13 kielikylpyopettajien koulutus ja muu opettajankoulutus pidetään tiukasti erillään, mikä onkin perusteltua tässä vaiheessa. Menetelmällisesti kielikylpyopettajankoulutuksella on kuitenkin paljon annettavaa kielenopetukselle, joten tulevaisuudessa joitain oppeja voitaisiin perustellusti yhdistää eri koulutuksiin, myös täydennyskoulutuksiin (toimenpide-ehdotukset 15 ja 16). Ruotsin kielen opettajankoulutuksen pitää taata opettajien entistä paremmat valmiudet käyttää ruotsin kieltä opetuksessa ja sisällöllisiä valmiuksia käyttää ruotsin kieltä opetuskielenä. Nykyistä opettajien ruotsin hallinnan tasoa kuvaa kahtia jakauma, jonka toinen ääripää edustaa esim. Svenska nu-hankkeen järjestämiin tilaisuuksiin ahkerasti osallistuvia ja ruotsia mielellään puhuvia opettajia, kun taas toisessa ääripäässä on opettajia, jotka Vaasan yliopiston kyselyjen mukaisesti arastelevat ruotsin kielen käyttöä luokassa, koska he ovat niin epävarmoja omasta kielenhallinnasta. Koulutuksessa pitäisi hyödyntää enenevässä määrin Suomen kaksikielisiä ja ruotsinkielisiä paikallisia yhteisöjä tulevien opettajien kielenhallinnan kohentamiseksi ja keskittyä ruotsi toisena kielenä menetelmien opettamiseen. Tuoreet tutkimustulokset mm. Yhdysvaltojen sisältöä ja kieltä integroivaa opetusta käyttävistä opettajaopiskelijoista osoittavat, että opettajaopiskelijoiden itse kokema toisella kiellä opettaminen vaikuttaa tehokkaammin omaan toisen kielen taidon kehittymiseen kuin kielenkurssiin osallistumiseen.

Opettajankoulutukseen liittyvän harjoittelun painottumista toiminnalliseen kielitaitoon sekä harjoittelun toteuttamista kaikilla eri koulutusasteilla voidaan pitää onnistuneena toimenpide-ehdotuksena (toimenpide-ehdotus 15). Erittäin tervetullutta olisi myös opetusharjoittelu korkea-asteella ja erityisesti kielikylpykoulutusta tarjoavissa yliopistoissa. Harjoittelujaksojen toteutuksessa tulisi opettajaopiskelijoita kannustaa harjoitteluun mahdollisimman monilla koulutusasteilla, jolloin tulevalle opettajalle muodostuu kattava käsitys eri koulutusasteiden ruotsinopetuksesta. Tämä puolestaan edelleen parantaa selvityksessä esiintuotuja nivelkohtien ongelma-alueita ja edesauttaa esim. toimenpide-ehdotuksessa 6 esitettyä parannettavaa opinto-ohjausta. Toimenpide-ehdotus 17 on myös hyvin kannatettava. Yhteistyötä jo olemassa olevan ja selvityksessä esitellyn Svenska nu -verkoston kanssa tulisi vakavasti harkita.

Resurssien suuntaaminen opettajien täydennyskoulutukseen ja erityisesti kielikylpydidaktiseen täydennyskoulutukseen on erittäin tarpeellista ja kannatettavaa (15 ja 16). Vaasan yliopistolla on pitkäaikaista kokemusta kielikylpyopettajien ja monikielisyyskasvattajien kouluttamisesta ja siihen liittyvästä PD ohjelmasta ”Monikielisyyskasvattajan erikoistumisohjelma”. Täydennyskoulutus tulee jatkossakin kiinnittää yliopistossa tehtävään tutkimukseen sekä toimivien kansainvälisten verkostojen asiantuntijuuteen.

III Toimenpide-ehdotukset maahanmuuttajien ruotsin kielen oppimisen kehittämiseksi -kappaleessa on puututtu erittäin ajankohtaiseen teemaan. Asiaan liittyvät epäkohdat ovat jo nyt selvästi nähtävissä korkea-asteella, eikä niihin vielä ole valmiuksia saada parannusta olemassa olevin resurssein. Maahanmuuttajien kohdalla kaksi- ja monikielisyys on usein luonnollista ja tätä tulisi ainakin kaksikielisillä paikkakunnilla tukea tarjoamalla yhtäläisiä koulutusmahdollisuuksia molempien kotimaisten kielten osalta. Kaikki toimenpide-ehdotukset (18–21) ovat perusteltuja. Toimenpide-ehdotuksen 18 toteuduttua, voisi olla paikallaan myös asettaa koulutuksen järjestäjille jonkinlaisia velvoitteita, jolloin B3 oppimäärän toteutuminen olisi todennäköisempää.

Toimenpide-ehdotus 20 edellyttää korkeakoulujen kielikeskusten ja vastaavaa opetusta antavien yksiköiden erillistä resursointia sekä tutkinnonantajien (tiedekuntien ja koulutusohjelmien) sitouttamista siten, että tutkinnoissa on tilaa tällaisille kieliopinnoille. Nykyiset tutkintojen rakenteet ja tutkintojen suoritusajat ovat erittäin tiukat ja mahdollistavat hyvin vähän liikkumavaraa ylimääräisille kieliopinnoille. Asia on kuitenkin tärkeä ja vaatii toimenpiteitä.

Toimenpide-ehdotus 21 on erityisen tärkeä. Selvitys ja siitä seuraavat ohjeet on saatava myös oppilaiden vanhempien ja huoltajien tietoon mahdollisimman laajasti. Perusopetukseen osallistuvien oppilaiden koulutukseen liittyvissä valinnoissa vanhemmilla ja huoltajilla on vielä erittäin keskeinen rooli.

Lausunnon laatimiseen ovat Vaasan yliopistosta osallistuneet professori Nina Pilke, professori Siv Björklund ja kielipalveluyksikön johtaja Martina Buss.

Matti Jakobsson
rehtori